

LIISA SAVOLAINEN

Kaiken kattavuudesta harkittuun valintaan

Kansalliskirjasto muistiorganisaationa ja tutkimuksen lähdeaineistojen tallentajana

Me kaikki tiedämme, kuinka helposti asioita unohtaa. Uudet tapahtumat, uudet tulkinnat, väärät muistikuvat, toisten henkilöiden väitteet ja mielipiteet muokkaavat muistikuviamme siitä, mitä oikeastaan tapahtui Laina-tädin mökillä juhannuksena 1985 tai kuoliko isoisan veli rintamalla vai vasta sotilassairaalassa. Kansalliskirjaston lakisääteisenä tehtävänä on toimia tutkijoiden ja muiden tiedontarvitsijoiden muistina ja lopulta kansakunnan muistina. Se tarkoittaa jatkuvia valintoja ja rajauksia; kaikkea ei voi tallentaa, jotain jää unholaan.

Muistiorganisaatioilla – kirjastoilla, arkistoilla ja museoilla – on keskenään erilaiset toiminta- ja lähestymistavat. Monesti puhutaan kulttuuriperinnön säilyttämisestä, mikä viitanee erityisesti säilytettävien aineistojen valintaan ja arvottamiseenkin. Sanat ”kulttuuri” ja ”perintö” antavat viitteen jostakin arkea arvokkaammasta. Kulttuuriperintö-termillä tarkoitetaan yleensä yksilön tai yhteisön itselleen tärkeäksi katsomaa kulttuurista ilmiötä, aineistoja, tapoja. Suomessakin on alettu puhua aineellisen kulttuuriperinnön lisäksi aineettomasta kulttuuriperinnöstä.

Kulttuuriperinnön määrittäminen ei ole yksinkertainen tehtävä: Kenen kulttuuriperintöä muistiorganisaatiot keräävät? Kenellä on lupa määrittellä kulttuuriperintö ja tehdä säilytyspäätöksiä? Voiko virallinen organisaatio päättää yksilöiden puolesta kulttuuriperinnöstä? Millaista aineistoa me keräämme muistin tueksi? Kansalliskirjastossa painitaan näiden kysymysten kanssa jatkuvasti.

Lakisääteisyys lähtee kattavuudesta

Kansalliskirjasto on kansallinen muistiorganisaatio, jonka lakisääteinen tehtävä on tallentaa kansallisia kulttuuriaineistoja. Kansalliskirjaston yhteydessä tämä tarkoittaa Suomea ja suomalaisia varten painettuja painotuotteita – kirjoja, lehtiä, karttoja, nuotteja, mainoksia, esitteitä, julisteita – äänitteitä ja verkossa julkaistua kirjallista, kuvallista tai äänellistä informaationsisältöä.

Muistiorganisaationa Kansalliskirjastolla on arkistoja ja museoita helpompi tehtävä. Laki kulttuuriaineistojen

tallettamisesta ja säilyttämisestä antaa Kansalliskirjastolle tarkat oikeudet ja velvollisuudet julkaistun kulttuuriperinnön keräämiseen. Sen lisäksi, että talletettavat aineistot on määritelty kohtuullisen tarkasti, myös niiden käyttötarkoitus on kerrottu: tutkijoiden ja muiden tiedontarvitsijoiden käyttöön. Tavoitteena on painettujen ja muiden analogisten aineistojen osalta mahdollisimman täydellinen kattavuus.

Kansalliskirjaston tehtävää muistiorganisaationa on helppo ymmärtää osana tutkimusinfrastruktuuria. Kirjasto kerää aineistoja tutkimuksen lähdeaineistoksi. Perustehtävänä on siis tukea kansakunnan muistia: tallettaa erimuotoisia julkaisuja, joiden avulla voidaan palata tapahtumien juurille. Vanhoista sanomalehtiartikkeleista nähdään, miten aikalaislehdet uutisoivat poliittisia tapahtumia, mainoksista päästään kiinni aikakauden termeihin ja trendeihin, yritysten vuosikertomukset kertovat aikansa liikeideoista ja liikkeenjohdollisesta ajattelusta. Löydämme vanhoista julkaisuista aikaisten tulkinnat sekä sen ajattelun, kielen – myös kuvakielen – ja kulttuurin, minkä keskellä kaikki tapahtui.

Kirjaston noin kahden sadan vuoden aikana keräämät aineistot – aloitettiinhan Turun palon jälkeen 1827 alusta – ovat käyttöä varten järjestetyt ja kaikille avoimet. Ison tietovarannon avoimuus on demokratian peruskivi. Aineistojen käyttäjiä ei jaotella poliittisten, kulttuuristen tai sosiaalisten syiden vuoksi. Ainoa rajoittava tekijä on, että käytön pitää olla tutkimusta tai tiedon tarvetta varten. Huvikäyttöön kokoelmia ei ole kerätty, ei edes opiskelun tueksi. Näihin käyttötarkoituksiin Suomessa on muita kirjastoja.

Digitalisaatio haastaa kattavuuden

Digitaalinen toimintaympäristö tuottaa uudenlaista julkaisemista. Verkkajulkaisut – sekä verkkosivut että verkkolehdet, -kirjat ja -musiikki – kuuluvat tallennettaviin kulttuuriaineistoihin. Mieli-pideilmaisu ja monenlainen kulttuurinen ja poliittinen osallistuminen ja vaikuttaminen ovat siirtyneet verkkoon. Tämän kaiken tallentaminen muistamisen tueksi on yhtä tärkeää kuin vanhojen mainosten ja lentolehtisten kerääminen on aikanaan ollut.

Kaikkia verkkoaineistoa ja sosiaalisen median ilmiöitä ei ole mahdollista tallentaa. Some-aineisto ei lähdekohtaisesti edes kuulu julkaisujen piiriin, mutta lienee sekä nykypäivän että tulevien tutkijoiden kannalta merkittävää lähdeaineistoa. Verkkoaineistojen luonteen ja laajuuden vuoksi kirjasto joutuu aineistojen tallentamisessa tekemään valintoja.

Kirjasto on tehnyt verkkosivujen tallentamisessa niin sanottuja teemakeräyksiä. Tämä tarkoittaa, että kirjasto on valinnut tiettyjä sivustoja pysyvään tallennukseen. Tähän lainsäädäntökin antaa luvan: verkkoaineistoista tallennetaan edustava otos. Mutta silloin nousee esille jo aiemmin esittämäni kysymys: kenen kulttuuriperintöä ja maailmankuvaa kirjasto tallentaa? Miten kerätyt aineistot dokumentoidaan ja miten ne kontekstualisoidaan, jotta

sadan vuoden päästä tutkija voi arvioida aineiston pätevyyttä tutkimuksen lähdeaineistona?

Katkeaako kahdensadan vuoden systemaattinen ja kattava julkaistun kulttuuriperinnön tallentaminen digitalisaatioon? Näin saattaa käydä. Keräysteemoja valitsemalla luomme ainakin lähdeaineistoa siitä, mitä aineistoja, ilmiöitä ja aineistojen tuottajia pidettiin meidän aikanamme tärkeinä. Jätämme selkeän jäljen omasta maailmankuvastamme. Valinnoilla kerromme siitä, mitkä ilmiöt ovat nousseet tämän päivän keskustelussa esille. Vähintäänkin valinnat kertovat teemoista, jotka kirjastossa on tunnustettu.

Yksittäisillä teemakeräyksillä ei luoda lähdeaineistoa pitkien trendien ja kehityssuuntien tutkimukseen. Pitkien kehityssuuntien tallentamiseksi saattaa tulla välttämättömäksi valita yksi verkkoaineistotyyppi, jonka mahdollisimman kattava tallentaminen palvelee aitoa lähdeaineistotehtävää. Samalla on realistista tiedostaa, että jonkin aineiston kattavuuden valinta tarkoittaa tietoisesti jonkin toisen aineiston poisjättämistä. Taloudelliset voimavarat eivät anna myöten toiminnan jatkuvaan laajentamiseen. Valinnan vaikeus ja siihen liittyvät pohdinnat tullevat pysyväksi osaksi julkaistunkin kulttuuriperinnön tallentamista.